

عقلانیت و حیانی در فرآیند تصمیم‌گیری؛

با تمرکز بر اندیشه علامه جوادی آملی

عبدالمومن حکیمی* | سید محمد آصف رضوی**

چکیده

تصمیم‌گیری به عنوان یکی از ارکان اصلی دانش سازمان و مدیریت، همواره مورد توجه پژوهشگران بوده است. با وجود گسترده‌گی ادبیات و نظریه‌های مرتبط با این موضوع، بررسی مفهوم تصمیم‌گیری از منظر منابع دینی، به‌ویژه قرآن کریم، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این پژوهش با هدف بررسی مفهوم تصمیم‌گیری عقلایی از منظر قرآن کریم و با تکیه بر آرای تفسیری علامه جوادی آملی انجام شده است. اهمیت این پژوهش در آن است که با رویکردی نوین، به تبیین مفهوم تصمیم‌گیری عقلایی در چارچوب تفاسیر قرآن کریم می‌پردازد. آیت‌الله جوادی به دلیل جامعیت علمی و توجه به مسائل نوظهور در حوزه مدیریت، دیدگاه‌های ارزشمندی ارائه کرده‌اند که می‌تواند به غنای ادبیات تصمیم‌گیری در حوزه مدیریت کمک کند. این تحقیق با کاربست روش تفسیر موضوعی و تحلیلی-توصیفی انجام گرفته و زمینه‌های برای استفاده از منابع دینی در تبیین مفاهیم مدیریتی فراهم کرده است. در این روش، با بررسی آیات قرآن کریم و تفاسیر مرتبط با تصمیم‌گیری، به‌ویژه آرای تفسیری علامه جوادی آملی، مفهوم و فرآیند تصمیم‌گیری عقلایی تحلیل و توصیف شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که در نظام فکری ایشان، مبانی و فرآیند مشخصی برای تصمیم‌گیری عقلایی وجود دارد؛ قرآن کریم و خصوصاً تفسیر تسنیم، می‌تواند به عنوان منبعی ارزشمند برای تبیین مفهوم تصمیم‌گیری عقلایی در حوزه مدیریت مورد استفاده قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها

قرآن، علامه جوادی آملی، مدیریت اسلامی، فرآیند تصمیم‌گیری، تصمیم‌گیری عقلایی.

* استادیار قرآن و مدیریت، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران. (mohammadiya2020@gmail.com)

** دانش‌آموخته دکتری اهل بیت شناسی، جامعه المصطفی العالمیه، هندوستان، قم.

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۶)

مقدمه

تصمیم‌گیری به عنوان یکی از ارکان اصلی دانش سازمان و مدیریت، همواره مورد توجه پژوهشگران و اندیشمندان بوده است. با وجود گستردگی ادبیات و نظریه‌های مرتبط با این موضوع، بررسی مفهوم تصمیم‌گیری از منظر منابع دینی، به‌ویژه قرآن کریم و تفاسیر آن، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این پژوهش با عنوان "سنام عقلانیت و وحی: بررسی فرآیند تصمیم‌گیری در اندیشه علامه جوادی آملی"، درصدد است تا با رویکردی نوین، به تبیین مفهوم تصمیم‌گیری عقلایی در چارچوب تفاسیر قرآن کریم و با تکیه بر آرای تفسیری علامه جوادی آملی پردازد.

علامه جوادی آملی، به دلیل جامعیت علمی و توجه به مسائل نوظهور در حوزه‌های مختلف از جمله مدیریت، دیدگاه‌های ارزشمندی را در زمینه‌های مرتبط با عقلانیت و وحی ارائه کرده‌اند. ایشان با بهره‌گیری از منابع دینی و قرآنی، چارچوبی منسجم برای تبیین فرآیند تصمیم‌گیری عقلایی ترسیم نموده‌اند. این پژوهش با هدف بررسی این چارچوب و تحلیل نقش وحی در شکل‌گیری سنام عقلانیت در تصمیم‌گیری، به بررسی آرای ایشان می‌پردازد.

اهمیت این پژوهش در آن است که با ترکیب دو عنصر کلیدی عقلانیت و وحی، به ارائه الگویی برای تصمیم‌گیری خردمندانه در حوزه‌های مدیریتی و سازمانی می‌پردازد. این رویکرد نه تنها به غنای ادبیات تصمیم‌گیری کمک می‌کند، بلکه زمینه‌های برای استفاده از منابع دینی در تبیین مفاهیم مدیریتی فراهم می‌سازد.

در این پژوهش، با کاربست روش تفسیر موضوعی و تحلیلی-توصیفی، آیات قرآن کریم و تفاسیر مرتبط با تصمیم‌گیری، به‌ویژه آرای تفسیری علامه جوادی آملی، مورد

بررسی قرار گرفته است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که در نظام فکری علامه جوادی آملی، وحی به عنوان منبعی غنی برای شکل‌گیری سنام عقلانیت در فرآیند تصمیم‌گیری عمل می‌کند. این یافته‌ها می‌تواند به توسعه ادبیات تصمیم‌گیری در چارچوب مفاهیم دینی و قرآنی کمک شایانی نماید.

با توجه به اهمیت موضوع، این پژوهش درصدد است تا با بررسی فرآیند تصمیم‌گیری در اندیشه علامه جوادی آملی، به ارائه الگویی جامع و کاربردی در حوزه تصمیم‌گیری عقلایی پردازد. این الگو می‌تواند به عنوان چارچوبی نظری در حوزه‌های مدیریتی و سازمانی مورد استفاده قرار گیرد.

پیشینه پژوهش

تصمیم‌گیری یکی از ارکان اصلی مدیریت، همواره مورد توجه پژوهشگران بوده است. در سال‌های اخیر، مطالعات متعددی در این حوزه صورت گرفته که به بررسی عوامل موثر بر تصمیم‌گیری و راهکارهای بهبود آن پرداخته‌اند. یکی از این مطالعات، مقاله قربانی جاجرم و همکاران (۱۳۹۵) با عنوان «بررسی نقش میانجی‌گری سبک‌های تصمیم‌گیری عقلایی و شهودی مدیران بر رابطه هوش هیجانی و رفتارهای نوآورانه» است. این پژوهش به بررسی نقش میانجی‌گری سبک‌های تصمیم‌گیری عقلایی و شهودی مدیران بر رابطه هوش هیجانی و رفتارهای نوآورانه پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که سبک‌های تصمیم‌گیری عقلایی و شهودی، به همراه هوش هیجانی، بر رفتارهای نوآورانه مدیران تاثیرگذار است. حق‌شناس گرگابی و رضایی منش (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان «شناسایی راهبردهای کاهش اثرات احساسات فردی بر تصمیمات خط‌مشی‌گذاران ملی» به شناسایی راهبردهای کاهش اثرات احساسات فردی بر تصمیمات خط‌مشی‌گذاران ملی پرداخته است. نتایج این تحقیق

نشان می‌دهد که احساسات فردی، به‌ویژه در تصمیم‌گیری‌های کلان و ملی، می‌تواند منجر به اتخاذ تصمیمات غیرمنطقی و زیان‌بار شود. پژوهش گل‌بو و یزدانی (۱۴۰۱) با عنوان «آینده‌نگری راهبردی در خلق انعطاف‌پذیری راهبردی و تصمیم‌گیری عقلایی» نشان می‌دهد که آینده‌نگری راهبردی نقش مهمی در ارتقای قابلیت‌های سازمانی و بهبود تصمیم‌گیری دارد.

مطالعات پیشین عمدتاً بر عوامل فردی و سازمانی موثر بر تصمیم‌گیری متمرکز بوده است. این مطالعات نشان می‌دهند که عواملی مانند سبک‌های تصمیم‌گیری، هوش هیجانی، احساسات فردی و آینده‌نگری راهبردی بر کیفیت تصمیمات مدیریتی تاثیرگذار هستند. با این حال، هیچ پژوهشی به‌طور مستقیم به بررسی تصمیم‌گیری از دیدگاه قرآن با تکیه بر تفاسیر جوادی نپرداخته است. اما پژوهش حاضر با هدف ارائه یک رویکرد جامع به موضوع تصمیم‌گیری در اندیشه قرآنی علامه جوادی آملی انجام شده است. این پژوهش، اولین تلاش برای تبیین اهمیت تصمیم‌گیری به عنوان ستون اصلی مدیریت بر اساس منظومه تفسیری علامه جوادی آملی است و نتایج آن می‌تواند برای مطالعات آتی در زمینه مدیریت و قرآن مفید باشد.

مفهوم شناسی

۱. تصمیم‌گیری

تصمیم‌گیری^۱ فرآیندی شناخته می‌شود که در آن، از میان گزینه‌های مختلف، بهترین راه حل برای حل یک مسئله انتخاب می‌شود. به عبارت دیگر، تصمیم‌گیری یعنی انتخاب یک گزینه مشخص از میان گزینه‌های متعدد که هر کدام با میزان مشخصی از عدم قطعیت

همراه هستند. (رضائیان، ۱۳۸۰، ص. ۱۳۸) و خوشوقت نیز بر اهمیت تصمیم‌گیری در انتخاب بهترین گزینه از میان گزینه‌های موجود تأکید کرده‌اند. رضائیان، تصمیم‌گیری را فرایندی می‌داند که طی آن، راه حل مناسب برای یک مسئله مشخص انتخاب می‌شود. از سوی دیگر، خوشوقت، تصمیم‌گیری را انتخاب یک راهکار از میان چندین راهکار ممکن تعریف می‌کند که هر کدام با درجاتی از عدم اطمینان همراه هستند. (خوشوقت، ۱۳۷۵، ص. ۸۵)

۲. تصمیم‌گیری عقلایی

تصمیم‌گیری هوشمند^۱ فرآیندی شناخته می‌شود که در آن، تصمیم‌گیرنده به دنبال یافتن بهترین راه حل ممکن برای حل یک مسئله سازمانی است. در این رویکرد، هدف اصلی، انتخاب گزینه‌ای است که بیشترین احتمال دستیابی به اهداف و مقاصد سازمان را فراهم آورد. بر اساس نظر پاریزی، رابینز و سایمون، تصمیم‌گیرنده در یک تصمیم‌گیری عقلایی همواره تلاش می‌کند تا بهترین تصمیم ممکن را اتخاذ نماید. این بدین معناست که تصمیم‌گیرنده با تحلیل دقیق گزینه‌های مختلف و ارزیابی مزایا و معایب هر یک، گزینه‌ای را انتخاب می‌کند که بیشترین مطابقت را با اهداف و ارزش‌های سازمان داشته باشد. (پاریزی، ۱۳۹۳، ص. ۲۴۷؛ رابینز، ۱۳۹۰، ص. ۱۲۰؛ سایمون، ۱۳۷۱، ص. ۹۹)

۳. عقلانیت

شناخت عقلی، دانشی که حقایق ثابت و پایداری را در جهان توصیف می‌کند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این شناخت، با بیان ارتباط علت و معلولی پدیده‌ها، به درک عمیق‌تری از جهان هستی کمک می‌کند. جالب توجه است که منابع دینی نیز به این نوع شناخت اهمیت داده و بر ارتباط عقل و دین تأکید کرده‌اند. به عبارت دیگر،

عقل و دین نه تنها در تضاد با یکدیگر نیستند بلکه مکمل یکدیگرند. (جوادی آملی، ۱۳۹۲، ص. ۳۹-۴۶؛ ۵۳-۵۴؛ ۱۷۸-۱۹۳) یکی از دلایل مهم حجیت عقل، توانایی آن در تبیین فلسفه و چرایی احکام و دستورهای دینی است. با استفاده از عقل، می‌توان به درک عمیق‌تری از حکمت قوانین الهی دست یافت. مثل اینکه، عقل به ما کمک می‌کند تا بفهمیم چرا خداوند برخی اعمال را حرام و برخی دیگر را حلال کرده است. آفرینش انسان با عقل و اندیشه همراه بوده است. انسان با تفکر در خود و جهان هستی، به وجود خالق پی برده و او را عبادت می‌کند. این امر نشان می‌دهد که عقل ابزاری برای شناخت خداوند و رسیدن به کمال انسانی است. بر اساس دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی، اگر از عقلانیت و حیانی به درستی استفاده نشود، عقل در جایگاه واقعی خود شناخته نخواهد شد. این امر با هدف آفرینش انسان که عبارت است از عبودیت خداوند، در تضاد است. با توجه به مطالب گفته شده، می‌توان نتیجه گرفت که یکی از اهداف اصلی ارسال پیامبران و شرایع آسمانی، هدایت انسان به سمت استفاده صحیح از عقل است. دین و عقل دو بال پرواز انسان به سوی کمال هستند و هرگز نباید آن‌ها را در مقابل یکدیگر قرار داد. در واقع، دین به عقل جهت می‌دهد و عقل به دین عمق می‌بخشد. (جوادی آملی، ۱۳۷۲، ص. ۱۷۹-۱۷۸؛ از همو، ۱۳۹۲، ص. ۷۱)

۴. سازمان

تعریف‌های مختلفی از سازمان ارائه شده است که در اینجا به دو تعریف اشاره می‌شود. سازمان را می‌توان به عنوان یک ساختار اجتماعی تعریف کرد که با هدف دستیابی به مقاصد مشخص، به صورت آگاهانه طراحی و اداره می‌شود. این ساختار دارای مرزهای مشخصی است و اعضای آن با دنبال کردن مجموعه قوانین و مقررات، به

صورت هماهنگی به فعالیت می‌پردازند. (رابینز، ۱۳۸۵، ص. ۲۱) سازمان‌ها اجتماعی از انسان‌ها هستند که با همکاری یکدیگر و با استفاده از ابزارهایی مانند تقسیم کار و هماهنگی، به دنبال تحقق اهداف مشترکی می‌روند. انسان‌ها در این ساختارها به عنوان عناصر اصلی و محرک فعالیت می‌کنند و با همکاری یکدیگر به موفقیت سازمان کمک می‌کنند. (رضائیان، ۱۳۸۰، ص. ۱۱)

ادبیات علمی تصمیم‌گیری در مدیریت

مفهوم "تصمیم‌گیری" که امروزه در دنیای کسب و کار از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، ریشه در ادبیات بخش دولتی دارد. چستر بارنارد، از مدیران ارشد صنعت تلفن، اولین کسی بود که این اصطلاح را به دنیای کسب و کار وارد کرد. به تدریج، این اصطلاح جایگزین عبارتهای کلی‌تر و مبهم‌تری مانند "تخصیص منابع" و "سیاست‌گذاری" شد. (لیو بوچانان، ۱۳۸۵، ش ۵۷، ص. ۷) اهمیت تصمیم‌گیری در سازمان‌ها به اندازه‌های است که گریفیث (۱۹۵۹) آن را قلب سازمان و مدیریت می‌داند. به اعتقاد او، تمامی فعالیت‌ها و ابعاد یک سازمان را می‌توان با تمرکز بر فرآیند تصمیم‌گیری تبیین کرد. علاقه‌بند نیز با تأیید این دیدگاه، تصمیم‌گیری را کلید درک پیچیدگی‌های سازمان و عملکردهای مدیریتی می‌داند. به عبارت دیگر، برای فهم بهتر سازمان‌ها و نحوه عملکرد آنها، باید به دقت به فرآیند تصمیم‌گیری در آن سازمان‌ها توجه کرد. (علاقه بند، ۱۳۸۴، ص. ۵۷) هربرت سایمون (۱۹۶۵)، یکی از پیشگامان علم مدیریت در دهه‌های میانی قرن بیستم، توجه ویژه‌ای به اهمیت تصمیم‌گیری در مدیریت داشت. به نظر او، تصمیم‌گیری نه تنها بخش مهمی از مدیریت است، بلکه هسته اصلی و مترادف با آن محسوب می‌شود. (رضائیان، ۱۳۸۰، ص. ۱۳۴؛ الوانی، ۱۳۸۷، ص. ۱۸) سایمون در آثار مشهوری مانند

«مدیر به عنوان تصمیم گیرنده» بر توسعه مهارت‌های تصمیم‌گیری مدیران تاکید کرده است. او معتقد بود که تمام وظایف مدیریتی، از برنامه‌ریزی و سازماندهی تا کنترل و نظارت، بر پایه تصمیم‌گیری استوار هستند. (حاضری، ۱۳۷۳، ص. ۳-۱۸) این دیدگاه که تصمیم‌گیری قلب تپنده مدیریت است، توسط بسیاری از پژوهشگران مدیریت نیز پذیرفته شده است. به عبارت دیگر، تمامی نظریه‌ها و مفاهیمی که در حوزه مدیریت مطرح می‌شوند، در نهایت به تصمیم‌گیری ختم می‌شوند. چه در مورد برنامه‌ریزی استراتژیک باشد، چه سازماندهی ساختار سازمانی یا حتی نوآوری، در همه موارد، مدیران با اتخاذ تصمیمات مختلف به عمل می‌پردازند. (تسلیمی، ۱۳۷۸، ص. ۳۹)

تصمیم‌گیری فرآیندی شناخته می‌شود که در آن، مدیران از میان گزینه‌های مختلف، بهترین راه حل را برای حل یک مسئله یا فرصت انتخاب می‌کنند. این فرآیند شامل جمع‌آوری اطلاعات، ارزیابی گزینه‌ها، و انتخاب بهترین گزینه است. توانایی اتخاذ تصمیمات خوب و موثر، یکی از مهم‌ترین مهارت‌هایی است که یک مدیر باید به آن مسلط باشد. (صادقپور، ۱۳۵۶، ص. ۴۷) در مجموع، می‌توان گفت که تصمیم‌گیری یک فرآیند پیچیده و چند وجهی، در تمامی سطوح مدیریت نقش محوری ایفا می‌کند. با توجه به اهمیت این موضوع، پژوهشگران و محققان بسیاری به مطالعه و بررسی فرآیند تصمیم‌گیری پرداخته‌اند و مدل‌ها و روش‌های مختلفی برای بهبود کیفیت تصمیم‌گیری در سازمان‌ها ارائه داده‌اند.

اگر به پژوهش‌های انجام شده در حوزه تصمیم‌گیری نگاهی بیندازیم، متوجه تنوع رویکردهای موجود برای تصمیم‌گیری می‌شویم. این رویکردها از عقلانی و شهودی گرفته تا مشارکتی و... را شامل می‌شوند. تنوع این رویکردها به این دلیل است که

فرآیند تصمیم‌گیری در شرایط و موقعیت‌های مختلف، شکل‌های متفاوتی به خود می‌گیرد. (دفت، ۱۳۸۲، ج. ۱، ص. ۶۸۲) به عبارت دیگر، نوع مسئله‌های که سازمان یا مدیر با آن روبرو است، پیچیدگی مسئله، میزان اطلاعات موجود و عوامل دیگر، بر نحوه تصمیم‌گیری و رویکردی که تصمیم‌گیرنده اتخاذ می‌کند، تأثیرگذار است. بنابراین، نمی‌توان یک رویکرد واحد را برای تمامی تصمیم‌گیری‌ها مناسب دانست و انتخاب رویکرد مناسب به عوامل متعدد بستگی دارد.

تصمیم‌گیری عقلایی مبتنی بر عقلانیت

برای ورود به بحث تصمیم‌گیری از منظر قرآن کریم، نخستین پرسشی که باید به آن پاسخ داد این است که آیا قرآن کریم تعریفی صریح و مشخص از تصمیم‌گیری ارائه داده است؟ بررسی این پرسش، گام نخستین در شناخت ماهیت و ابعاد تصمیم‌گیری از دیدگاه قرآن محسوب می‌شود. پس از پاسخ به پرسش فوق، می‌توان به تبیین مبانی و رویکرد تصمیم‌گیری عقلایی از منظر قرآن پرداخت. زیرا بدون درک صحیح مفهوم تصمیم‌گیری در قرآن، هرگونه تبیین و تحلیل در این زمینه، ناقص و ناکافی خواهد بود. به عبارت دیگر، شناخت دقیق معنای قرآنی تصمیم‌گیری، پیش‌نیاز ارائه یک مدل تصمیم‌گیری عقلایی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی است.

۱. مفهوم تصمیم‌گیری عقلایی

پس از جمع‌آوری و بررسی نظرات مختلف، گام بعدی انتخاب بهترین گزینه است. این موضوع، هم در زندگی روزمره و هم در مباحث علمی و دینی از اهمیت بالایی برخوردار است. قرآن کریم نیز بر اهمیت انتخاب "أحسن الاقوال" تأکید کرده است. علامه جوادی آملی، مفسر بزرگ قرآن، با تأکید بر اهمیت شنیدن نظرات دیگران، این

عمل را مقدمه‌های برای رسیدن به شناخت دقیق‌تر حقیقت می‌دانند. ایشان با استناد به آیه شریفه «فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ»، بیان می‌کنند که افرادی که به صورت فعال و همراه با تفکر به نظرات دیگران گوش فرا می‌دهند، قادر خواهند بود تا بین حق و باطل تمایز قائل شده و بهترین گزینه را انتخاب کنند. به عبارت دیگر، کسانی که به دنبال حقیقت هستند، باید از محدوده نظرات شخصی خود فراتر رفته و با مطالعه و بررسی دیدگاه‌های دیگران، به شناخت عمیق‌تری از موضوع دست یابند. علامه جوادی آملی، با اشاره به تفاوت بین "یسمعون" و "یستمعون"، بر اهمیت شنیدن فعال و همراه با تفکر تأکید می‌کنند. ایشان معتقدند که افرادی که به صورت فعال به نظرات دیگران گوش می‌دهند، قادر خواهند بود تا بین حق و باطل تمایز قائل شده و بهترین گزینه را انتخاب کنند. این افراد تنها به دنبال حق نیستند، بلکه به دنبال احسن و بهترین حقایق هستند. در نهایت، علامه جوادی آملی با بیان اینکه افرادی که به دنبال بهترین و صحیح‌ترین نظرات هستند، مستحق بشارت الهی هستند، بر اهمیت انتخاب آگاهانه و عقلانی تأکید می‌ورزند. ایشان معتقدند که با بررسی و مقایسه آراء مختلف، می‌توان به شناخت دقیق‌تری از حقایق دست یافته و بهترین تصمیم‌ها را اتخاذ کرد. (همان، جلسه ۱۶، ۲۸، ج. ۷، ۱۳۹۳)

۲. الگوی فرآیندی تصمیم‌گیری عقلایی

آیه شریفه «فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ» (زمر/۱۷-۱۸) و توصیف پیروان احسن به «أُولَئِكَ الْأَلْبَاب» نشان از اهمیت عقلانیت و انتخاب آگاهانه در تصمیم‌گیری دارد. علامه جوادی آملی با تأکید بر لفظ «لب» و معناشناسی آن، به عمق و مغزدار بودن تصمیمات عقلایی اشاره می‌کنند. به عبارت دیگر، تصمیم‌گیری عقلانی،

فراتر از سطحی‌نگری و پیروی از ظاهر امر است و بر اساس فهم عمیق و درونی از حقایق استوار است. (طریحی، ۱۴۱۶، ج. ۴، ص. ۱۰۲؛ فیومی، بی‌تا، ص. ۵۴۷) آیه مورد نظر، فرایندی سه مرحله‌ای را برای رسیدن به هدایت الهی ترسیم می‌کند: شنیدن، انتخاب و عمل به بهترین‌ها. علامه جوادی آملی با تفسیر این آیه، به ارتباط عمیق بین این سه مرحله اشاره می‌کند. به عبارت دیگر، انسان با شنیدن آراء و نظرات مختلف، قدرت انتخاب پیدا می‌کند و با انتخاب آگاهانه بهترین مسیر، به هدایت الهی دست می‌یابد. این رویکرد، مدل تصمیم‌گیری عقلایی را در خود جای داده است که در آن، انسان با استفاده از عقل خود، بهترین گزینه را انتخاب می‌کند.

علامه جوادی آملی، «لیب» را فردی دانسته‌اند که اهل تحقیق و بررسی است و با مطالعه و بررسی مکاتب مختلف، توانایی نظریه‌پردازی پیدا می‌کند. صبر و تحمل از دیگر ویژگی‌های بارز یک لیب است؛ چراکه او برای رسیدن به حقیقت، از سختی‌ها و چالش‌ها نمی‌هراسد. همچنین، قدرت تشخیص و تمیز بین حق و باطل، از مهم‌ترین ویژگی‌هایی است که یک لیب را از دیگران متمایز می‌کند. (جوادی آملی، ۱۳۹۳، جلسه ۱۶، ۱۳۹۳/۷/۲۸) صاحبان لب و ژرفنگران که با عنوان «اولوا الألباب» شناخته می‌شوند، افرادی هستند که علاوه بر عقل سلیم، دارای ویژگی‌هایی همچون بینش عمیق، شناخت باطن جهان و قدرت تحلیل و تفکر هستند. (جوادی آملی، ۱۳۸۸، الف، ج. ۱۶، ص. ۶۰۲) زیرا انسان‌های خردمند و اندیشمند، با دقت و تأمل در شگفتی‌های آفرینش جهان هستی، از آسمان‌ها تا زمین، به دنبال یافتن حقیقت و شناخت عمیق‌تر از هستی هستند. آن‌ها با بررسی دقیق و موشکافانه‌ی ادیان و مکاتب مختلف، اندیشه‌های گوناگون را به چالش کشیده و با تحلیل عمیق آن‌ها، به دنبال بهترین و درست‌ترین راه می‌گردند. این افراد با استفاده

از عقل و خرد خود، از میان تمام این اندیشه‌ها، آنچه را که با منطق و واقعیت سازگارتر باشد، برمی‌گزینند. آن‌ها نه تنها به این انتخاب عقلانی می‌رسند، بلکه با قلب و روح خود نیز آن را پذیرفته و به آن ایمان می‌آورند. به عبارت دیگر، این افراد با تلفیق عقل و ایمان، به شناخت عمیق‌تر و پایداری از حقیقت دست می‌یابند. (همان، ج. ۱۶، ص. ۶۳۲)

افزون بر آن، همان‌طور که قرآن کریم بر آن تأکید دارد، انسان‌های خردمند با تأمل در شگفتی‌های آفرینش و بررسی دقیق ادیان و مکاتب مختلف، بهترین مسیر را برای زندگی برمی‌گزینند. تعبیر «اولوالالباب» در قرآن، بر اهمیت استفاده از عقل و اندیشه در شناخت حقیقت دلالت دارد. از دیدگاه قرآن، همه انسان‌ها به نعمت عقل مجهز هستند، اما تفاوت در بهره‌گیری از این نعمت است. عقل مورد نظر قرآن، عقلی جزئی و ساده است که در همه انسان‌ها وجود دارد و با تعقل و تفکر می‌توان از آن برای شناخت بهتر جهان و انتخاب راه درست استفاده کرد. با توجه به آیات قرآن، عقل انسان ابزاری قدرتمند برای شناخت خداوند و رسیدن به سعادت است. اما این عقل، زمانی کارآمد خواهد بود که با ایمان و تقوا همراه شود. انسان‌های خردمند، علاوه بر استفاده از عقل خود، به دنبال راهنمایی‌های الهی نیز هستند و با عمل به دستورات دین، به کمال انسانی دست می‌یابند. به عبارت دیگر، عقل و ایمان دو بال پرواز انسان به سوی سعادت هستند و تکمیل‌کننده یکدیگرند. (جوادی آملی، ۱۳۹۳، جلسه ۱۹، ۱۳۹۳/۸/۱۹)

۳. فرآیند تصمیم‌گیری عقلایی

مدل تصمیم‌گیری عقلانی، پس از مشخص شدن مسئله، سه مرحله‌ی دیگر را برای رسیدن به تصمیم نهایی در نظر می‌گیرد. بدین ترتیب، فرآیند تصمیم‌گیری بر اساس این مدل شامل مراحل زیر می‌شود:

۳.۱. شناسایی و ارزیابی گزینه‌ها

در آیه ۱۷ سوره زمر، قرآن کریم به موضوع شنیدن و پیروی از "قول" اشاره می‌کند. علامه جوادی آملی در تفسیر این آیه، برداشت متفاوتی از معنای "قول" ارائه می‌دهند. به نظر ایشان، "قول" در اینجا به معنای صرف کلام یا سخن نیست، بلکه مراد از آن، روش، منش، خط فکری و سیره عملی انسان است. به عبارت دیگر، وقتی قرآن می‌فرماید: "یستمعون القول"، منظور این است که انسان‌های مؤمن به روش، منش و خط فکری یکدیگر توجه می‌کنند. با توجه به تفسیر علامه جوادی آملی، شنیدن "قول" در این آیه، فراتر از شنیدن کلمات است. این شنیدن، به معنای درک عمق اندیشه‌ها، باورها و رفتارهای دیگران است. به عبارت دیگر، انسان‌های مؤمن با دقت به روش زندگی، تصمیم‌گیری‌ها و ارزش‌های یکدیگر توجه می‌کنند تا بتوانند بهترین الگوها را برای خود برگزینند. این رویکرد، به تقویت همبستگی اجتماعی و رشد معنوی افراد کمک شایانی می‌کند. (جوادی آملی، ۱۳۹۳، جلسه ۱۷، ۱۳۹۳/۷/۷)

علامه جوادی آملی در تفسیر آیه شریفه «الذین یستمعون القول فیتبعون احسنه»، به تفاوت ظریف اما مهمی بین دو فعل «یستمعون» و «یستمعون» اشاره می‌کند. ایشان معتقدند که استفاده از فعل «یستمعون» در این آیه دلالت بر نوعی شنیدن فعال و همراه با تفکر و تحلیل دارد. به عبارت دیگر، مؤمن واقعی کسی است که نه تنها به سخنان دیگران گوش فرا می‌دهد، بلکه آنها را با دقت بررسی کرده و بهترین آنها را انتخاب می‌کند. علامه، این نوع شنیدن را یک ویژگی مهم برای پژوهشگران و اندیشمندان می‌داند. به اعتقاد ایشان، محققان موظفند آراء و نظرات مختلف را مطالعه کرده و با استفاده از عقل خود، حقایق را از باطل تشخیص دهند. این امر به ویژه در عصر حاضر

که آراء و نظرات گوناگونی در حوزه دین و معرفت مطرح می‌شود، از اهمیت بیشتری برخوردار است. ایشان با تأکید بر اهمیت تحقیق و پژوهش، بر ضرورت مطالعه آراء و نظرات مخالفان نیز تأکید می‌کنند. البته ایشان هشدار می‌دهند که نباید به این آراء به صورت حقایق مسلم نگریست، بلکه باید با نگاه نقادانه به آنها پرداخت. در نهایت، علامه جوادی آملی نتیجه می‌گیرد که مؤمنان واقعی کسانی هستند که با استفاده از عقل خود، بهترین راه را انتخاب کرده و دیگران را نیز به سوی آن راهنمایی می‌کنند. به عبارت دیگر، عقل قرآنی نه تنها ابزار شناخت حقایق است، بلکه ابزاری برای تصمیم‌گیری درست و هدایت دیگران نیز می‌باشد. (همان، جلسه ۱۵، ۷/۲۷، ۱۳۹۳).

۲.۳. انتخاب بهترین گزینه

پس از جمع‌آوری و بررسی نظرات مختلف، گام بعدی انتخاب بهترین گزینه است. این موضوع، هم در زندگی روزمره و هم در مباحث علمی و دینی از اهمیت بالایی برخوردار است. قرآن کریم نیز بر اهمیت انتخاب "أحسن الاقوال" تأکید کرده است. علامه جوادی آملی، مفسر بزرگ قرآن، با تأکید بر اهمیت شنیدن نظرات دیگران، این عمل را مقدمه‌های برای رسیدن به شناخت دقیق‌تر حقیقت می‌دانند. ایشان با استناد به آیه شریفه «فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ»، بیان می‌کنند که افرادی که به صورت فعال و همراه با تفکر به نظرات دیگران گوش فرا می‌دهند، قادر خواهند بود تا بین حق و باطل تمایز قائل شده و بهترین گزینه را انتخاب کنند. به عبارت دیگر، کسانی که به دنبال حقیقت هستند، باید از محدوده نظرات شخصی خود فراتر رفته و با مطالعه و بررسی دیدگاه‌های دیگران، به شناخت عمیق‌تری از موضوع دست یابند. علامه جوادی آملی، با اشاره به تفاوت بین "یستمعون" و "یستمعون"، بر اهمیت

شنیدن فعال و همراه با تفکر تأکید می‌کنند. ایشان معتقدند که افرادی که به صورت فعال به نظرات دیگران گوش می‌دهند، قادر خواهند بود تا بین حق و باطل تمایز قائل شده و بهترین گزینه را انتخاب کنند. این افراد تنها به دنبال حق نیستند، بلکه به دنبال احسن و بهترین حقایق هستند. در نهایت، علامه جوادی آملی با بیان اینکه افرادی که به دنبال بهترین و صحیح‌ترین نظرات هستند، مستحق بشارت الهی هستند، بر اهمیت انتخاب آگاهانه و عقلانی تأکید می‌ورزند. ایشان معتقدند که با بررسی و مقایسه آراء مختلف، می‌توان به شناخت دقیق‌تری از حقایق دست یافته و بهترین تصمیم‌ها را اتخاذ کرد. (همان، جلسه ۱۶، ۱۳۹۳/۷/۲۸)

این گام در فرایند تصمیم‌گیری عقلانی را می‌توان از بیانات مختلف علامه جوادی آملی استخراج کرد که در آثار ایشان به صورت گسترده به آن پرداخته شده است. ایشان با استفاده از عبارات و تعبیرات متنوع، بر اهمیت انتخاب آگاهانه و عقلانی تأکید نموده و معیارهای مختلفی را برای این انتخاب ارائه داده‌اند. علامه این گام را در جای دیگر چنین توصیف می‌کند که، درک صحیح از هر عصری، مستلزم شناخت عمیق از افکار، عقاید، اخلاقیات و آداب و رسوم حاکم بر آن دوره است. فرهنگ‌ها و اندیشه‌ها همچون امواجی هستند که به صورت پراکنده و گاه متناقض به سوی ما می‌آیند. برای اینکه بتوانیم در این دریای امواج اندیشه‌ها، بهترین مسیر را انتخاب کنیم، باید توانایی تشخیص حق از باطل، زیبا از زشت و خوب از بد را در خود پرورش دهیم. قرآن کریم نیز بر اهمیت مطالعه و بررسی آراء و نظرات مختلف تأکید فراوان کرده است. در این کتاب آسمانی، مؤمنان به مطالعه و بررسی ادیان و مکاتب مختلف دعوت شده‌اند تا بتوانند بهترین و صحیح‌ترین راه را انتخاب کنند. آیه شریفه «فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ

الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ» به وضوح بیان می‌کند که مؤمنان باید به سخنان مختلف گوش فرا داده و پس از بررسی دقیق، بهترین و صحیح‌ترین راه را انتخاب کنند. این آیه، نه تنها به ما اجازه می‌دهد تا به دنبال حقایق بگردیم، بلکه ما را به سوی انتخاب آگاهانه و عقلانی هدایت می‌کند. (جوادی آملی، بی‌تا، ج. ۱، ص. ۵۱) به باور علامه جوادی آملی، قرآن کریم، انسان را به یک رشد و تعالی بی‌نهایت فرامی‌خواند و او را به قله‌های کمال دعوت می‌کند. این کتاب آسمانی، انسان را به سکون و ایستادگی در یک نقطه دعوت نمی‌کند، بلکه او را به جستجو و تلاش برای رسیدن به بهترین‌ها و بالاترین ارزش‌ها تشویق می‌کند. قرآن کریم با این دعوت، به انسان‌ها نشان می‌دهد که هیچ محدودیتی برای پیشرفت و کمال وجود ندارد و آن‌ها می‌توانند با تلاش و کوشش، به بالاترین مراتب انسانی دست یابند. (جوادی آملی، ۱۳۹۳، جلسه ۱۵، ۱۳۹۳/۷/۲۷)

از منظر علامه جوادی آملی قرآن کریم، علاوه بر اینکه سرشار از معارف علمی و عملی است، در حوزه معرفت و رفتار اجتماعی نیز رهنمودهای ارزشمندی ارائه می‌دهد. این کتاب آسمانی، انسان را به جستجوی بهترین سخن و پیروی از آن دعوت می‌کند و با بیان آیه شریفه «فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ»، مؤمنان را به شنیدن و بررسی آراء مختلف و سپس انتخاب بهترین آن‌ها تشویق می‌نماید. این فرایند، نه تنها به ارتقای سطح معرفت فردی کمک می‌کند، بلکه جامعه را نیز به سمت کمال و تعالی سوق می‌دهد. (جوادی آملی، ۱۳۸۳، ص. ۲۲) در جای دیگر، علامه این مرحله را این گونه به تصویر می‌کشد که، قرآن کریم در این آیه، به کسانی که با دقت به آراء و اندیشه‌های مختلف گوش فرا می‌دهند و پس از بررسی و مقایسه، بهترین راه را انتخاب می‌کنند، بشارت می‌دهد. این آیه با عبارت «فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ» بیان می‌کند

که خداوند به بندگانی که به همه گفته‌ها گوش فرا می‌دهند و سپس بهترین آن‌ها را برگزیده‌اند، مژده می‌دهد. این آیه، اهمیت تحقیق و بررسی در انتخاب مسیر زندگی را به خوبی نشان می‌دهد و به ما یادآور می‌شود که باید با دقت به آراء مختلف گوش فرا دهیم و پس از تفکر و تعقل، بهترین راه را انتخاب کنیم. (جوادی آملی، ۱۳۸۱، ص. ۱۷۰)

قرآن کریم، معجزه جاوید و کتاب هدایت بشریت، همواره بر اهمیت گفتار نیکو تأکید کرده است. یکی از مفاهیم مهمی که در این کتاب آسمانی به کرات به آن اشاره شده، «أحسن الاقوال» است. این عبارت به معنای بهترین گفتار و کلامی است که انسان می‌تواند بر زبان جاری سازد. قرآن، با استفاده از زنجیرهای از آیات، به تدریج مفهوم «أحسن الاقوال» را برای مخاطب روشن می‌سازد. در ابتدا، قرآن به صورت کلی و جامع، به دنبال بهترین گفتار در جامعه انسانی می‌گردد. سپس این مفهوم را به گفتار کسی که مردم را به سوی توحید (فصلت/۲۳)، دعوت می‌کند، محدود می‌کند. به عبارت دیگر، قرآن بیان می‌دارد که بهترین گفتار، کلامی است که انسان را به شناخت یکتا پروردگار و رهایی از شرک و بت‌پرستی هدایت کند. پس از بیان کلی و جزئی مفهوم «أحسن الاقوال»، قرآن به سراغ معرفی مصداق بارز و روشن این گفتار می‌رود. در این مرحله، قرآن به پیامبر اکرم ﷺ به عنوان الگوی کامل و بی‌نقص انسانیت اشاره می‌کند و می‌فرماید که بهترین گفتار، گفتار پیامبر خداست. (یوسف/۱۰۸) در نهایت، قرآن به انسان‌های مؤمن و جوینده حقیقت خطاب می‌کند و بیان می‌دارد که آنها تنها به گفتار نیکو بسنده نمی‌کنند، بلکه در پی بهترین و کامل‌ترین گفتار هستند. به عبارت دیگر، مؤمنان همواره در تلاشند تا به قله کمال و معرفت دست یابند و از این رو، تنها به گفتار صحیح و صادق اکتفا نمی‌کنند، بلکه به دنبال گفتاری هستند که از نظر محتوایی غنی‌تر و از نظر بیان زیباتر باشد. (همان، جلسه ۱۵، ۱۳۹۳/۷/۲۷) بدین ترتیب، با توجه به این آیه شریفه، می‌توان اقوال و دیدگاه‌های مختلف را

به چهار دسته تقسیم کرد: اول، اقوال باطل که از اساس نادرست و خلاف واقع هستند. دوم، اقوال غیر احسن که گرچه باطل نیستند اما بهترین و کامل ترین نیز نیستند. سوم، اقوال احسن که از نظر محتوایی صحیح و قابل قبول هستند اما می توانند از نظر بیان یا جامعیت، نقص هایی داشته باشند. و چهارم، اقوال احسن که کامل ترین، جامع ترین و بهترین نوع گفتار هستند. نکته مهمی که از این آیه برداشت می شود، تأکید بر خود قول و دیدگاه است نه بر قائل آن. به عبارت دیگر، در ارزیابی یک قول باید به محتوا و استدلال های آن توجه کرد و نه به شخص یا گروهی که آن را مطرح کرده است. این بدان معناست که ما نباید به دلیل اینکه یک نظر توسط فرد یا گروه خاصی مطرح شده، آن را بپذیریم یا رد کنیم. آیه به صراحت بیان می کند که در ارزیابی اقوال، نباید به قائل آن توجه کرد. این امر نشان می دهد که قائل بودن یک نظر، ملاک سنجش صحت یا عدم صحت آن نیست. همچنین، آیه به طور ضمنی، نگاه ایدئولوژیک به اقوال را نیز نفی می کند. یعنی نباید به این دلیل که یک نظر با ایدئولوژی ما همخوانی دارد یا ندارد، آن را بپذیریم یا رد کنیم. علامه جوادی آملی در تفسیر این آیه می فرماید که عبارت "الذین يستمعون القول" شامل همه انواع اقوال می شود، چه در حوزه تکوین باشد، چه در حوزه تشریح، چه در اصول دین باشد و چه در فروع دین. به عبارت دیگر، این آیه در مورد همه گفتارها و نظریاتی که انسان ها مطرح می کنند، صدق می کند و ما باید در همه موارد، به محتوا و استدلال های مطرح شده توجه کنیم و نه به قائل آن یا ایدئولوژی حاکم بر آن. (جوادی آملی،

۱۳۹۳، جلسه ۱۸، ۸/۲۸/۱۳۹۳)

پس خداوند متعال در قرآن کریم، انسان را به سوی بهترین ها فرامی خواند. این دعوت الهی، تنها به گفتار محدود نمی شود، بلکه به عمل نیز تعلق دارد. در آیه شریفه «فَبَشِّرْ عِبَادِ»، خداوند به پیامبرش دستور می دهد تا بندگان را به این وعده خوشحال کند

که قرآن کریم، بهترین راه و روش را برای زندگی ارائه می‌دهد. این بدین معناست که از دیدگاه قرآن، روش تصمیم‌گیری بر اساس عقلانیت، نسبت به سایر روش‌ها برتری داشته و مورد رضایت خداوند است. علاوه بر این، استفاده از عبارت «فقل» در قرآن، نشان می‌دهد که خداوند به پیامبرش دستور می‌دهد تا این روش تصمیم‌گیری را ترویج و تبلیغ کند. به عبارت دیگر، خداوند تصمیم‌گیری مبتنی بر عقلانیت را امری واجب و ضروری می‌داند. علامه جوادی آملی نیز با تأکید بر این نکته، می‌نویسد: «خداوند در قرآن کریم، جامعه بشری را تشویق می‌کند و به آنها دستور می‌دهد که سخنان مکتبهای گوناگون را بشنود و بهترینش را برگزیند.» این بدین معناست که انسان موظف است با استفاده از عقل خویش، بهترین راه و روش را برای زندگی انتخاب کند و از آن پیروی نماید. (جوادی آملی، ۱۳۸۷ الف، ج. ۸، ص. ۱۳۸) خداوند متعال در قرآن کریم، ضمن تأکید بر اهمیت تفکر و بررسی نظرات مختلف، به بندگان خود دستور می‌دهد تا پس از شنیدن آراء و نظریات گوناگون، بهترین و صحیح‌ترین آنها را برگزینند. به عبارت دیگر، خداوند انسان را به تفکر و انتخاب آگاهانه دعوت می‌کند و به کسانی که با استفاده از عقل خویش، بهترین راه را انتخاب می‌کنند، بشارت می‌دهد. این امر نشان از اهمیت بالای خردورزی و انتخاب آگاهانه در دین اسلام دارد. (جوادی آملی، ۱۳۸۱، ص. ۱۱۱) از این رو، همان‌طور که در آیات ۱۷ و ۱۸ سوره زمر آمده است، انسان عاقل، پیش از آنکه به عقیده‌های پاینده شود، به بررسی و ارزیابی آراء و نظرات مختلف می‌پردازد. او با دقت به سخنان و اندیشه‌های گوناگون گوش فرا می‌دهد و سپس با استفاده از عقل خویش، بین حق و باطل، نافع و زیانبار تمایز قائل می‌شود. در نهایت، او تنها به آن چیزی که مفید و سودمند است، دل می‌بندد و آن را می‌پذیرد. به عبارت دیگر، گوش

فرا دادن در این آیه به معنای پذیرش و عمل به آنچه که پس از بررسی و اندیشه، صحیح تشخیص داده شده، است. (جوادی آملی، ۱۳۸۷، ج، ص. ۲۲)

بنابراین، یکی از چالش‌های اصلی مدیران، انتخاب بهترین تصمیم در شرایط پیچیده و متغیر است. برای اتخاذ تصمیمات صحیح و موثر، مدیران نیازمند آن هستند که به طیف گسترده‌ای از نظرات و ایده‌ها دسترسی داشته باشند. در واقع، داشتن تنوع در نظرات، شانس دستیابی به بهترین راه حل را افزایش می‌دهد. این امر در قرآن کریم نیز مورد تأکید قرار گرفته است؛ جایی که خداوند، هدایت به سوی بهترین تصمیم را با بهره‌گیری از نظرات مختلف مرتبط می‌داند. یکی از روش‌های شناخته شده برای جمع‌آوری نظرات متنوع، تکنیک طوفان فکری است. این تکنیک که در بهبود کیفیت سازمان‌ها و حل مسائل مورد استفاده قرار می‌گیرد، به مشارکت‌کنندگان اجازه می‌دهد تا آزادانه ایده‌های خود را مطرح کنند. هدف از طوفان فکری، تولید حداکثری ایده‌ها و در نهایت انتخاب بهترین آن‌ها است. علامه جوادی آملی نیز بر اهمیت بهره‌گیری از نظرات دیگران تأکید کرده و بیان می‌دارد که اگرچه افراد ممکن است نظرات مختلفی داشته باشند، اما هدف نهایی همه ما رسیدن به حقیقت واحد است. به عبارت دیگر، تنوع نظرات به معنای وجود حقایق متعدد نیست، بلکه نشان‌دهنده وجود راه‌های مختلف برای رسیدن به یک حقیقت واحد است. بنابراین، شنیدن نظرات دیگران می‌تواند ما را در یافتن حقیقت یاری کند. قرآن کریم نیز بر اهمیت شنیدن نظرات مختلف و انتخاب بهترین آن‌ها تأکید کرده است. در آیه شریفه «فبشّر عباد اللّٰدین یستمعون القول فیّتبعون أحسنه»، خداوند به پیامبرش دستور می‌دهد تا بندگان را به شنیدن سخنان مختلف و پیروی از بهترین آن‌ها بشارت دهد. این آیه به وضوح نشان

می‌دهد که خداوند، تصمیم‌گیری بر اساس جمع‌بندی نظرات مختلف و انتخاب بهترین گزینه را می‌پسندد. (جوادی آملی، ۱۳۸۷، ب، ص. ۲۰۴)

۳.۳. اجرا و نظارت

پس از آنکه با دقت و بررسی‌های لازم، بهترین دیدگاه و تصمیم انتخاب شد، مرحله‌ی اجرایی فرا می‌رسد. در این مرحله، تصمیم اتخاذ شده باید بر اساس قوانین، مقررات و معیارهایی که در فرایند انتخاب تعیین شده‌اند، به عمل تبدیل شود. اگرچه انتخاب بهترین گزینه گام مهمی است، اما موفقیت نهایی یک تصمیم به اجرای صحیح و کامل آن بستگی دارد. در واقع، تصمیمی که اجرا نشود، صرفاً یک ایده باقی می‌ماند و به نتیجه مطلوب نخواهد رسید. در مرحله‌ی اجرا، مدیر موظف است تا با ایجاد انگیزه و تعهد در تیم خود، آن‌ها را برای عملیاتی کردن تصمیم اتخاذ شده بسیج کند. اهمیت این مرحله به اندازه‌های است که گفته‌اند: "بهترین تصمیم اگر به مرحله‌ی عمل در نیاید، تنها یک نیت است." به عبارت دیگر، اجرای موفق یک تصمیم، نیازمند برنامه‌ریزی دقیق، تخصیص منابع کافی و ایجاد محیطی مناسب برای کار گروهی است. تنها در این صورت است که می‌توان به نتایج مطلوب و موفقیت‌آمیز دست یافت.

نتیجه‌گیری

تصمیم‌گیری عقلایی به عنوان یکی از مهم‌ترین مهارت‌های فردی و سازمانی، نقش کلیدی در پیشرفت و موفقیت سازمان‌ها ایفا می‌کند. با توجه به پیچیدگی مسائل و چالش‌های موجود در دنیای امروز، نیاز به یک مدل جامع و کارآمد برای تصمیم‌گیری بیش از پیش احساس می‌شود. این پژوهش با الهام از نگاه خردمندانه به آیات قرآن کریم و با تکیه بر دیدگاه‌های تفسیری علامه جوادی آملی، فرآیندی جامع برای

تصمیم‌گیری عقلایی در سازمان‌ها ارائه کرده است. قرآن کریم بر اهمیت تعامل عقل و وحی در هدایت انسان‌ها تأکید می‌کند. علامه جوادی آملی نیز بر این باورند که عقل و وحی دو بال پرواز انسان به سوی کمال هستند. بر اساس این دیدگاه، مدل پیشنهادی برای تصمیم‌گیری عقلایی در سازمان‌ها، تعامل این دو عنصر را به عنوان پایه‌های اساسی در نظر گرفته است. فرآیند پیشنهادی شامل سه مرحله اصلی است:

- شناسایی و ارزیابی گزینه‌ها بر اساس معیارهای عقلانی و وحیانی: در این مرحله، گزینه‌ها بر اساس معیارهای عقلانی مانند کارایی، اثربخشی، هزینه و فایده، و همچنین معیارهای وحیانی مانند عدالت، اخلاق و تطابق با ارزش‌های اسلامی ارزیابی می‌شوند.

- انتخاب بهترین گزینه: با توجه به ارزیابی‌های انجام شده، بهترین گزینه که همزمان با معیارهای عقلانی و وحیانی سازگار باشد، انتخاب می‌شود.

- اجرا و نظارت: تصمیم اتخاذ شده به مرحله اجرا گذاشته شده و در طول اجرای آن، بر عملکرد تصمیم‌نظارت می‌شود.

فرآیند تصمیم‌گیری عقلایی از منظر علامه جوادی آملی، یک مدل جامع و کارآمد برای تصمیم‌گیری در سازمان‌ها است. این مدل با تأکید بر تعامل عقل و وحی، به سازمان‌ها کمک می‌کند تا تصمیماتی اتخاذ کنند که همزمان با منافع سازمان و ارزش‌های اسلامی سازگار باشد. با بهره‌گیری از این فرآیند که مبتنی بر عقل و وحی است، می‌توان به ایجاد سازمان‌هایی پویا، کارآمد و مبتنی بر ارزش‌های انسانی امیدوار بود. این مدل نه تنها به بهبود فرآیندهای تصمیم‌گیری کمک می‌کند، بلکه زمینه‌ساز تحقق اهداف سازمانی در چارچوب ارزش‌های اخلاقی و دینی است. این پژوهش نشان می‌دهد که تلفیق عقلانیت و وحی در فرآیند تصمیم‌گیری می‌تواند به عنوان

الگویی نوین در مدیریت سازمانی مورد استفاده قرار گیرد. در آینده، توسعه و بسط این مدل در حوزه‌های مختلف مدیریتی و سازمانی می‌تواند به غنای ادبیات تصمیم‌گیری و ارتقای عملکرد سازمان‌ها کمک شایانی نماید.

منابع

۱. قرآن کریم، (۱۴۱۸)، ترجمه ناصر مکارم، انتشارات دارالقرآن الکریم، قم، سوم.
۲. ابن منظور، ابو الفضل، جمال الدین، محمد بن مکرم، (۱۴۱۴)، *لسان العرب*، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع، بیروت، سوم.
۳. الوانی، سیدمهدی، (۱۳۸۷)، *مدیریت عمومی*، نی، تهران، سی و دوم.
۴. ابو الحسین، احمد بن فارس بن زکریا، (۱۴۰۴)، *معجم مقائیس اللغة*، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، قم.
۵. پاریزی، مهدی ایرانژاد و پرویز ساسان گهر، (۱۳۹۳)، *سازمان و مدیریت از تئوری تا عمل*، تهران، مؤسسه عالی بانکداری ایران، دوازدهم.
۶. تسلیمی، محمد سعید، (۱۳۸۷)، *تحلیل فرآیندی خط مشی گذاری و تصمیم گیری*، تهران، سمت.
۷. جوادی آملی، عبدالله، (۱۳۷۲)، *شریعت در آئینه معرفت*، مرکز نشر فرهنگی رجاء، قم.
۸. _____، (۱۳۸۱)، *صورت و سیرت انسان در قرآن*، مرکز نشر اسراء، قم.
۹. _____، (۱۳۸۲)، *انتظار بشر از دین*، اسراء، قم.
۱۰. _____، (۱۳۸۳)، *توحید در قرآن*، اسراء، قم.
۱۱. _____، (۱۳۸۷)، *سیره رسول اکرم ﷺ در قرآن*، اسراء، قم.
۱۲. _____، (۱۳۸۷ ب)، *دین شناسی*، اسراء، قم، پنجم.
۱۳. _____، (۱۳۸۷ ج)، *مبایذ اخلاق در قرآن*، اسراء، قم، ششم.
۱۴. _____، (۱۳۸۸ آ)، *تفسیر تسنیم*، اسراء، قم، هشتم.
۱۵. _____، (۱۳۸۸ ب)، *شکوفایی عقل در پرتو نهضت حسینی*، اسراء، قم، پنجم.
۱۶. _____، (۱۳۸۹ ب)، *تفسیر انسان به انسان*، اسراء، قم، پنجم.
۱۷. _____، (۱۳۸۹ ج)، *حیات حقیقی انسان*، مرکز نشر اسراء، قم.
۱۸. _____، (۱۳۹۲)، *عقل در هندسه معرفت دینی*، اسراء، قم.
۱۹. _____، (۱۳۸۴)، *وحی و نبوت در قرآن*، اسراء، قم، دوم.
۲۰. _____، (۱۳۸۹ ب)، *معاد در قرآن*، اسراء، قم، سوم.

۲۱. _____، (۱۳۹۳)، *تفسیر سوره مبارکه زمر، سایت بنیاد بین المللی علوم و حیانی اسراء*: <http://www.portal.esra.ir>
۲۲. _____، (بی‌تا)، *سروش هدایت، اسراء، قم، پنجم*
۲۳. جوهری، اسماعیل بن حماد، (۱۴۱۰)، *الصحاح - تاج اللغة و صحاح العربیة، دار العلم للملایین، بیروت*.
۲۴. حاضر، منوچهر، (۱۳۷۳)، *تصمیم‌گیری در مدیریت، مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران*.
۲۵. حق شناس گرگابی، محمد، رضایی منش، بهروز، (۱۳۹۹)، *شناسایی راهبردهای کاهش اثرات احساسات فردی بر تصمیمات خط‌مشی‌گذاران ملی (مورد مطالعه: نمایندگان مجلس شورای اسلامی)*، *مجله سیاست‌گذاری عمومی*، شماره ۴، (از صفحه ۱۷۳ تا ۱۹۱)
۲۶. خوشوقت، محمد حسین، (۱۳۷۵)، *تجزیه و تحلیل تصمیم‌گیری در سیاست خارجی*، وزارت امور خارجه، مؤسسه چاپ و انتشارات، تهران.
۲۷. دفت، ریچارد ال، (۱۳۸۲)، *مبانی تئوری و طراحی سازمان، ترجمه‌ی علی پارسائیان و محمد اعرابی، دفتر پژوهشهای فرهنگی، تهران، سوم*.
۲۸. رابینز، استفن پی، (۱۳۹۰)، *مبانی رفتار سازمانی، ترجمه‌ی علی پارسائیان، سید محمد اعرابی، دفتر پژوهشهای فرهنگی، تهران، بیست و نهم*.
۲۹. رابینز، اسیفن. پی، (۱۳۸۵)، *رفتار سازمانی، (مفاهیم، نظریه‌ها و کاربردها)*، ترجمه‌ی علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، نشر دفتر پژوهشهای فرهنگی، تهران، نهم
۳۰. رضائیان، علی، (۱۳۸۰) *مبانی سازمان و مدیریت، سمت، تهران*.
۳۱. سایمون، هربرت الکساندر، (۱۳۷۱)، *رفتار اداری: بررسی در فراگردهای تصمیم‌گیری در سازمان اداری*، ترجمه‌ی محمدعلی طوسی، مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران.
۳۲. صادقی‌پور، ابوالفضل، (۱۳۶۵)، *چند مقاله در مدیریت، مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران*.
۳۳. طباطبایی، سید محمدحسین، (۱۴۱۷)، *المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم*
۳۴. طریحی، فخر الدین، (۱۴۱۶)، *مجمع البحرین، کتابفروشی مرتضوی، تهران، سوم*.
۳۵. علاقه‌بند، علی، (۱۳۸۴)، *مدیریت عمومی، نشر روان، تهران، چاپ دوازدهم*

۳۶. فیومی، احمد بن محمد مقری، (بی تا) المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، منشورات دار الرضی، قم.
۳۷. قربانی جاجرم، زهرا، خوراکیان، علیرضا، ملک زاده، غلامرضا، (۱۳۹۵)، بررسی نقش میانجی‌گری سبک‌های تصمیم‌گیری عقلایی و شهودی مدیران بر رابطه هوش هیجانی و رفتارهای نوآورانه، مجله مطالعات رفتار سازمانی، شماره ۱۸، (از صفحه ۵۱ تا ۸۴)
۳۸. قوامی، صمصام الدین، (۱۳۸۳)، مدیریت از منظر کتاب و سنت، قم، دبیر خانه مجلس خبرگان رهبری، چاپ اول
۳۹. گل بو، محمدعلی، یزدانی، ناصر، (۱۴۰۱)، آینده نگری راهبردی در خلق انعطاف پذیری راهبردی و تصمیم‌گیری عقلایی، مجله مطالعات مدیریت راهبردی، شماره، ۲۱ (از صفحه ۱۲۷ تا ۱۴۷)
۴۰. لیو بوچانان، اندرو او کانلو، (۱۳۸۵)، تاریخچه تصمیم‌گیری، ترجمه‌ی دکتر عبدالرضا رضایی نژاد، نشریه گزیده مدیریت، سال هفتم، شماره ۵۷، تهران.
۴۱. مصباح یزدی، محمدتقی، (۱۳۷۶)، پیش نیازهای مدیریت اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، قم.
۴۲. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الإسلامیه.
۴۳. واسطی، زبیدی، حنفی، محب الدین، سید محمد مرتضی حسینی، (۱۴۱۴)، تاج العروس من جواهر القاموس، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع، بیروت.